

Grimur Óðins. Elsa-Brita Titchenell

1. Kafli

2. Goðsagnir — Tímahylki

Einna áhugaverðast við goðsagnir er hve andi þeirra er varanlegri en lífið. Ókunnar og tímalausar sýnast þær óskapaðar í óreiðum alheimi og bíða aðeins eftir því að verða uppgötvaðar. Efni þeirra er eins tímalaust og óendanlegur geimur, eins víðfemt eins og kraftarnir sem sveipa kosmísku ryki upp í spírala og spinna frumefnin í skipuleg form og mynda stærri heima.

Það er aðeins til einn sannleikur, einn umvefjandi raunveruleiki sem er sameign mannkynsins. Hann er og hefur ávallt verið til. Frá skini þessa sannleika eiga launsagnir heimsins uppruna sinn og hafa tekið lit sinn og áherslur frá ótal mannlegum hugum niður í skráðar og óskráðar goðsagnir fjölmargra menninga og trúarkerfa. Engu að síður er hægt með samanburði þessarra goðsagna að greina kjarnann sem gaf þeim líf.

Á meðal þeirra mörgu goðsagna frá ýmsum stöðum víðsvegar um hnöttinn greinum við að norrænu sagnirnar fela í sér vísindi og heimspeki á háu stigi, reynda þekkingu sem á sér rætur í átrúnaði fólks sem uppi var löngu fyrir víkingatímamann. Sagnir þeirra gefa okkur sýn og vitund um öfl og eigindi sem við þekkjum undir mismunandi nöfnum sem hafa verið enduruppgötvuð af vísindum síðustu 100 árin eða svo. Það er í raun merkilegt hve þessi heimspeki norrænu goðsaganna er enn skýr fyrir okkur í dag þrátt fyrir að hafa lifað í munnlegri geymd um ómuna tíð og jafnvel kann að hafa litast af róstri víkingatímans þegar þær voru ritaðar á bókfell.

Ótal kynslóðir endursögðu sagnirnar og eflaust voru þær hálfgerð æfintýri sögð á dimmum vetrarkvöldum þar sem öfl himingeims og umhverfis varð manngert í goðum, hetjum og jötnum, en dýpri skilningur sagnanna farið hjá garði. Kannski var það tilgangur höfunda þeirra að geymd þeirra varðveittist til móttækilegri kynslóða. Það er í raun kraftaverk að þessir söngvar og sagnir skuli enn vera til þegar hugleitt er hve fljótt jafnvel mest seldu bækur nútímans gleymast fljótt. Saga um hversdagslega hluti, raunverulega eða skáldaða gleymist strax. Langlífi sagnanna er vegna innbyggðs varanleika sem hvílir á óséðum öflum tilverunnar, óháð umhverfi sagnamannsins sem þó litar þær. Flest þekkjum við margt úr brunni klassískra sagna, æfintýra og goðsagna sem við lærðum sem börn, einfaldlega vegna þess að þær voru áhugaverðar og eins og foreldrar okkar segjum við þær næstu og þarnæstu kynslóð án þess að spyrja um uppruna þeirra, einfaldlega vegna þess að við njótum þeirra. Þó þýðir orðið „goðsögn“ eitthvað leynt sem ekki er endilega staðreynt. Sagnirnar voru sagðar mann fram að manni um aldir, sungin og kveðin af þeim sem lært höfðu og geymdu ótrúlegt safna kvæða og því er það ekki óeðlileg spurning hvort þær hafi verið eins nákvæmlega sagðar og hin ritaði texti. Við þekkjum öll hve ofurnæm börn eru fyrir breytingum á orðalagi æfintýranna. Kannski skynja þau ósjálfrátt helgi þessara sagna það þurfi að vernda fyrir óþurfta breytingum.

Ekki eru allar goðsagnir jafn innihaldsríkar. Sumar einungis skemmtilegar, aðrar með mikla tilvísun í raunvísindi þó þær séu orðaðar með ólíkum hætti og viðfangsefni sem eru aðgreind í okkar skilgreiningum eins og stjörnufræði, líffræði, mannfræði, sálfræði og eðlisfræði, eru sem ein heild í sögnunum. Tilvísun í löngu liðna atburði eru merkingalausar fyrir okkur, en hins vegar geta goðsagnir verið launssagnir sem geyma tímalaust og alheimslegt þema, - eins og sköpun heima, stjarnfræðilega atburði og náttúrusögu, varðveitir um aldir vísindi, heimspeki og átrúnað og stígur upp úr gleymsku hvenær sem kynslóð er móttækileg fyrir merkingu þeirra.

Allar launhelgar sem eiga rætur sínar í elstu hefðum bergmála sömu heimsmynd og leggja áherslu á svipaðar siðareglur, hver með sínum ólíka hætti. Við getum greint þær með því að bera saman mismunandi launsagnir. Án slíks samanburðar verða margar æfintýrasagnir, fornleifafundir, sögusagnir, óperur eða goðsagnir merkingalausar, eins og bókakápa án bókar eða eins og rammi án myndar. Ef við leitum að innri merkingu goðsagnanna finnum við í raun launsögn, verðmæta tímahylkið, -ekki fullt af hlutum, heldur mikla visku í dulbúinni sögn sem haldist hefur varanlega ósnert í menningu okkar.

Tungumál launsagna

Launsagnir eru ekki aðeins samsafn af sögum, þær eru tungumál og eins og önnur mál notar það sín tákni til að lýsa stöðluðum hugmyndum. Orð eins og „upp“, „hærri“, „háleit“ merkja hluti sem eru upplyftandi og göfugir, og orðin „niður“, „lægri“ og „grunnur“ merkja hluti sem eru óæslilegir og ógöfugir.

Svipað tákni sem finnst oft í Eddunum er "kenning". Því var trúað hér áður fyrr, að með því að gefa ókunnum sitt rétta nafn væri í raun verið að gefa honum vald yfir þér, því er *kenning* fremur notuð sem lýsandi samheiti. Til að skilja Eddurnar verðum við að skoða upprunamerkingu nafna, því oftast en ekki mun það gefa okkur lykil að hlutverki persónu í tilteknum aðstæðum. Við höfum reynt að þýða merkingu „kenningar“ eins og hún birtist, til að gefa lesandanum tækifæri til að skilja merkinguna sjálfur. Oft er *kenning* notuð til að draga athyglina að sérstökum þætti persónu eða hlut sem er þýðingarmikill í það skipti.

Til dæmis þegar sorgmædd Iðunn liggur grátandi, fallin af Tré Lífsins, lýsir sagan því hvernig „tár féllu af heilahjálmum hennar“. Til að þýða þetta sem „tár úr augum hennar“ getur að sjálfsögðu verið heimilt, en rænir kvæðinu hinum sérstaka blæ sínum. Sama er um Tré lífsins, Yggdrasil, sem er sjaldan nefnt tvívegis með sama hætti. Það er kannski kallað „lífsuppspretta“, „skuggagjafi“,

„jarðarhylur“, „hin göfugi askur“, „hestur Óðins“, eða „gálgi Óðins“ (þar sem hann var krossfestur).

Norrænu launsagnirnar nota einnig öfugmæli og tvíræðni sem getur verið áhrifarík aðferð í kennslu. Eftirtektarvert dæmi er sagan af Öskubusku, þar sem nafn sögunar felur í sér mikla visku. Hún er hin franska Cendrillon og Little Polly Flinders sú enska (sem sat í öskunni). Sagan er svo kunn að ekki þarf að segja hana alla og táknmyndir hennar eru skýrar. Í stuttu máli er hún um munaðarlaust barn sem þrælað er af illri stjúpmóður og stjúpsystur: sál sem misst hefur tengingu við faðir sinn á hinnum kemst undir áhrif lægri hvata nátturunnar sem hún á þó ekki skyldleika við. Það er stjúpmóðirinn en ekki hinir sönnu foreldrar sem er hin vondi. Fjarri sínum rétta stað stritar sálin að því að finna sínar réttu aðstæður. Með hreinleika og dyggðum ávinnur hún sér aðstoð hinnar björtu meyjjar, -tákn hins andlega innri manns. Margar sögur nota þetta þema um hina dularfullu guðsmóðir er veitir gjafir, sem táknar hina fínni þætti mannlegrar sálar sem hún öðlast við ástundun dyggða. Þetta álfafl sem sameinast andlegri mannlegri sál er sá farvegur (elva) sem barninu veitist við eflingu allra dyggða.

Hin norræn Öskubuska nefnist *Askungen* — . Hún er afspringi hins göfuga Asks, Yggdrasil, tré Lífsins sem ber alla heima og og lífsform þeirra á greinum sínum. Allar lifandi verur eru börn hins kosmíska Asks frá hinni minnstu til hinnar stærstu. Það sem meira er, þá erum við ekki aðeins hluti hins kosmíska tréðs, heldur hvert og eitt okkar einnig sjálfstætt tré lífsins.

Barn Asksins er reglulega endurborið úr ösku fyrri tilveru, líkt og fuglinn Fönix. Það sjáum við í Gullveigu „gull-aflið“, sem knýr vitundina til að leita dulda „gullsins“— vísdominn. Gullveig er sögð hafa verið brennd þrisvar og jafnoft endurborin, og lifir enn (Völuspá 21).

Skyld orð eins og *askunnigr*, fela í sér dýpri merkingu en sýnist og þýða m.a. „af goðakyni“ — „guðaþekking“ — hafa þekkingu á hinu guðlega og búa yfir guðlegri visku og að „vera þekkur af guðum“. Hvet þessarar hugtaka lýsir aðeins þeirri sál sem hefur náð fullkomnun sem maður. Enn fleirri merkingar geta komið fram í samsetningu orða í launsögnum sem gefur þeim dýpri og oft ólíkari merkingu en sýnist á yfirborðinu.

Margar kenningar eru um þátt eða áhrif þjóðflokka á gamlar goðsagnir og eflaust má vera að Óðinn hafi verið höfðingi til í fyrndinni, kannski í dýpri sögulögum Troy eins og sett hefur verið fram af fleirri en einu sagnfræðingi. Það kemur þó ekki í veg fyrir að þættir sagnanna séu skoðaðir út frá öðrum sjónarhornum, -stjörnufræði, -sálfræði, -eða andlegum. Sama á við um allt annað í sögunum. Launsagnirnar innihalda og tákna allt sem á sér stað í náttúrunni og í okkur sjálfum — og taka ekki aðeins til jarðnesku ríkjanna, heldur einnig til alls í sólkerfinu.

Þrír þættir verða að vera til staðar, til að hugmyndir nái í gegn. Fyrsti þátturinn er skilaboðin, annar er hvernig skilaboðin eru sett fram og sá þriðji er hvernig hugurinn skilur skilaboðin. Hugmyndir launsagna verða að byggast á varanlegri almennri þekkingu á atburðum sem lýsa sannindunum. Þessvegna koma hlutir fyrir í launsögnunum sem þekktir eru í hugum fólks. Stríð og átök eru mjög ráðandi, því það hefur þekkt á öllum tímum, þar að auki endurspeglar þau átök sem eiga sér stað í sál einstaklings sem rísa hærra þegar hann leitar innri markmiða og hærri hugmynda. Slíkt hraðar framgangi mannsins, sem er það sem sögurnar miða að því að boða og efla.

Hetjusögurnar

Hetjusögurnar í Eddunum hafa skýra tvískipta merkingu. Þær eru bæði arfsögur og goðsagnir og fjalla um fjölmarga atburði sem sem tengir saman mikinn fjölda aðila í vef undiróðurs og svika. Margir atburðirnir sem koma fyrir tengjast,

söguhetjur þeirra svo fjölmargar að til að halda þræði sagnanna reynir verulega á, jafnvel sérfræðinga. En með bakgrunn í aðgerðafræði launsagna getum við séð ljósskímu sem bendir á mynstur sem fellur að framgangi elstu kynþátta, einkennum þeirra, lífsháttum og fjölgun.

Heimspeki guðspekinnar staðsetur manninn á meðal skapara heims okkar, allt frá upphafi jarðarhnötturinn var þá enn að þéttast úr upprunalegu stjörnuþefni og hafði ekki tekið á sig efnislega mynd,. Nöfn elstu hetjanna geta gefið okkur áhugaverða staðsfestingu á því, ef þeir stæðu fyrir horfnum kynþáttum frá þessu stigi efnisbirtingarinnar. Ef hetjudáð þeirra er táknræn fyrir framgang fyrstu kynstofnanna þá getum við rakið forfeður okkar frá formlausum þokusvipum til hálf gagnsærra og að lokum til holdaðrar vera; frá kynlausum til samkynja og að lokum til tvíkynja lífvera; frá ómeðvitaðra vera til smá vaxandi meðvitaðra huga. Með vaxandi reynslu hinna fyrstu goða varð hlutverk þeirra að vernda og hjálpa þessu frumkyni manna í að skipuleggja, vernda og rækta, móta hluti, smíða verkfæri og í tímans rás að verða sjálfþurfandi og sjálfstæðir. Í hetjusögunum getum við séð hvernig samneyti þeirra er, hvernig lífsformin breytast í tímans rás og þar með hvernig samsetning hnattarins breytist. Árangursríkir hópar manna og annara ríkja náttúrunnar tóku við hver af öðrum í samkeppni um búsetu og lifibrauð, sigruðu andstæðinga sem og skyldmenn og með fjölkvæni komu mismunandi afkvæmi inni myndina. Sum voru hvorki mannlegar né dýrsleg verur, heldur sérlega aðlögunarhæfar verur.

Til að tengja sagnirnar við forsögu mannkynsins þarf að vinda ofan af mörgum þráðum frásagnanna — söguleg athöfn, án nokkurra vissu um rétta túlkun eða afleiðinga. Hin langa saga af Sigurði Fáfnisbana vísar í þessa æfafornu tíma. Þýska útgáfan er nokkuð þekkt að hluta í Hring Niflunga. Nafnið *Niflungar* í norrænu, þýðir "börn þokunnar". Það minnir mjög á hliðstæðu á „Sonum eldþokunnar“ í *The Secret Doctrine*, þessar hliðstæður standa fyrir öfl sem komu að myndun frumheimsins. Í kjölfar Niflunga komu Völsungar en nafnið þýðir

„synir völsins“, sem hefur tengingu við upphaf fjölgunar mannkynsins með kynfrjógun — þróun sem guðspekin staðsetur í þriðja mannkyninu og síðar.

Viðá um sagnirnar eru fjölmörg átök sem auðsjáanlega vísa í sigur kynstofna, kynspátta og þjóðflokka sem og margar tilvísanir í athafnir frumstæðra vitunda sem einkenna fólk á frumstigi jarðarlífsins. Sagan er full blekkinga og hefndarþorsta, blóðhefnir ganga í gegnum margar kynslóðir, frágögnin er án tilfinninga og fordómalaus sem er frásagnarmáti sannra launsagna. Lofsyrði eru afurð skáldsögunnar og endurspeglar viðhorf samtímans, en launsagnir eru skráning atburða án lof né lasts.

Í tákmyndum sagnanna og í útúrdúrum sem þær taka frá meginstefi sínu getum við fundið fjölmörg atriði sem vísa í ævagamla tíð, í æsku jarðar vorrar, þegar efnið var enn að þéttast og ríki náttúrunnar voru enn í mótun. Aukin fjölbreytni í forminu flýtti fyrir efnislegri þróun en um leið hamlaði það andlegum þroska mannsins í efninu. Til að vinna á móti því segja sagnir af komu Rígs, geisla goðsins Heimdalls hins „Hvíti Áss“, föður mannkynsins sem kom þrisvar niður í mannríkið og mótaði það. (Rígsþula) Því er uppruni okkar þríheilagur. Eins og Sigurður Fáfnisbani þá erum við goðakennd en blinduð af blæjum efnisins. Við verðum að endurheimta sverðið sem við erfðum, þ.e. viljann til að yfirvinna blekkinguna og vekja Valkyrju sálarinnar.

VÍSINDIN Í EDDUNUM.

Til að skilja tilvísanir í staðreyndir og niðurstöður í laun- og arfsögnum verðum við að þekkja hlutina sem vísað er til. Það þarf sérfræðing til að skilja tæknilega uppfinningu annars í sama fagi og það þarf þekkingu á náttúrufrýrbrigðum til að skilja lýsingu á þeim í goðsögn. Lýsing í goðsögnunum á rafmagni, segulmagni og leiðni hefur farið fram hjá fræðimönnum fyrri alda sem vissu lítið eða ekkert um slík fyrirbrigði, þó lýsing sé á „vængjuðum vögnum“ og „fjarðarblöðum“ — líkt og „Himnavagnar“ úr Hindurítunum, *Mahabharata* og *Ramayana* ([1](#)) —

kunni að lýsa verkfærum til flugs og hafi farið fram hjá þeim áður en flugvélavæðingin kom til sögunnar. Við sem notum flugvélar reglulega getum séð sterkar vísbendingar, að ekki aðeins flugferðir, heldur líka segulhjúpur jarðarinnna, svarthol og dulstirni voru þekkt fyrirbrigði hjá höfundum launsagnanna. Enn höfum við höfum ekki uppgötvað hvaða kröftum var beitt við þau stórkostlegu mannvirki sem enn eru til staðar frá fyrri tímumí margskonar steinbyggingar, né er vitað hvernig þeir gátu mótað og komið risasteinblokkum á sinn stað af slíkri nákvæmni eins og sést víða um jörðina, t.d. Egyptalandi, Peru, Bretlandi og Kambódíu.

Fornleifafraeðingar eru nokkuð vissir um að margar ef ekki allar hengjur Bretlands — Stonehenge, það þekktasta meðal mörg hundraða, — voru byggðar til þess að fylgjast með hreyfingu himinhnatta; staðsetning lóðréttu hluta hengjunnar var auðsjáanlega til m.a. að reikna út sól og tunglsmyrkva, sem krafðist nákvæmna langtímaathuganir og útreikninga. Sumar þessara bygginga eru taldar hafa einnig verið gerðar til athugana á öðrum fyrirbrigðum. Bæði í gamla og nýja heiminum sjást ýmsar manngerðar menjar fyrri tíma, hæðir, steinhringir, lækningahjól, steinristur og byggingar sem þjóna því að sýna stöðu stjarna og plánetna. Í Skandinavíu og Bretlandi er urmul af dularfullum steinhringjum sem er minnkuð útgáfa af hinum þekktu hengjum, raða sem uppréttir steinar í hring eða sporöskjulöguðu formi. Ég og vinur minn lékum okkur oft í slíku „steinskipi“ á hæð í eyju í Eystrasalti. Við uppgötvuðum eftir talsverðan mokstur að steinarnir sem stóðu aðeins um tvö fet upp úr jörðu voru svo jarðfastir að þeir losnuðu ekkert. Það má ráða af því að á löngum tíma hefur safnast að þeim jarðvegur og að þeir hafi verið mun hærri á jörðu upphaflega. (Önnur „steinskip“ hafa líklega verið seinni tíma líkbrennslustaður víkinga, því það var síður víkinga að leggja höfðingja um borð í skip sitt og brenna á slíkum stöðum.) Eldri slíkir steinhringir voru staðsettir þannig að þeir gætu hafa verið fyrir athuganir á himintunglum og fyrirbrigðum þeirra.

Margt sem sýnist vera vitlaust, rangt og ósamrýmanlegt í launsögnum verður skýranlegt og eðlilegt þegar við skoðum það frá öðru sjónarhorni. Í stað þess að líta niður á skrifin sem heimskuleg og líta upp til himingeimsins með efnislegum viðmiðunum, ættum við fremur að líta á Algeiminn sem tjáningu lífs, sem stórkostlega samsetna lífsheild sem hefur í sér svo víðfemar vitundir og fjölbreytileg efnissvið að okkur er ekki fært að ímynd sér þau. Sífelld fleirri vísindamenn færa sig inná svið heimspekinnar og taka undir að mannkynið sé óaðskiljanlegur hluti af lífinu í sólkerfinu. Í nýlegri bók um stjörnufræði segir:

„Stjörnufræði kennir að við séum sköpun Sólkerfisins, börn stjarnanna, afsprengi stjörnuþoka. Við erum afurð og hluti kosmískar þróunar. Kannski erum við leið sólkerfisins til að skynja sjálf sig. Þegar ég og þú og aðrar lífverur í Alheiminum lítum upp í geiminn — sjáum við uppruna okkar og bætum í þann viðfeðma geim mannlegum tilfinningum eins og von, hræðslu, ímyndunum og kærleika.“ (3)

Norræna goðafræðin lítur á sólina, tunglið og plánetnunar sem dvalastaði sem „góðviljuð öfl“ hafa búið íbúum þeirra. Sumir þessara dvalastaða skiptast eftir efnissviðum og eru nefndir í samræmi við það, t.d. Breiðablik (Víðsýni), Himnabjarg (Á tindi Himins), Hliðskjálf (Hlið tilfinninga), (4) Sökkvabekkur (Djúp) sem og önnur slík sérheiti. Auðvitað er ekki hægt að lýsa með mannlegum hugtökum þeim háu sviðsheimum goða, en við getum ályktað að stjörnur og plánetur sem við sjáum á himni hafi verið hinir sýnilegu hlutar þessara goðumlíku vera, það er að segja, staðið fyrir þá vitundarkrafta sem einkenndu hvert og eitt þessara goðvera. Launsagnir sem fjalla um þessa goða og goðynjur, um dvalarstaði og hallir sem þeir byggðu fyrir sig gefa tilfinningu að tilheyri fjölskyldu, eða öllu heldur hópi skyldra einstaklinga með skýrt afmörkuð sérkenni og stöðu. Þeir haga sér líkt hver og einn og gagnvart hvor öðrum, og haga sér almennt eins og búast má við af fjölskyldumeðlimur geri.

Þó goðsagnafræðingar haldi fram þessum „góðviljuðu öflum“ sem hreyfiafli himnanna, þá eru engin merki um slíkt í nútímaskilningi þess orð. Það er kannski viðurkenning á tilveru þeirra sem sólkerfisöflum sem útskrifuðust úr fyrri „jötnaheimi“ og eru undan okkur á þróunarbrautinni, lýsa veg mannkynsins til ómunatíðar. Þeim er heldur ekki lýst sem birtingarmynd sólar eða jarðar sem þær þó standa fyrir. Umfang þeirra er mun meira, þekking okkar í dag segir okkur að umhverfis jörðina er mikið segulsviði og jörðin inní því sviði sýnist eins og tennisbolti inní körfubolta. Frá sólinni streyma miklir rafsegulvindar sem skella á segulsviði jarðarinnar svo að fletst út á þeirri hlið sem snýr að sólu en teygist út í geiminn á þeirri hlið sem snýr frá sólu..

Þó tjáningin sé mismunandi þá lýsa vísindin og goðsagnirnar sólkerfinu á svipaðan hátt. Goðsögnin lýsir því sem stigveldiverum sem frá streymir lífsorka,- lífsfljót Eddanna — streyma frá bústað til bústaða og tengir hina guðlegu orku (vitundina) inní vef lífsins. Vísindi líta á það sem eina heild þar sem öldur þynndarflsins framkalla á óskýranlegan máta vaxtatímabil á jörðunni og þau sjá á stærri mælikvarða áhrif vetrarbrauta hver á aðra í sama vetrarbrautakerfi. Lýsing goðsagna á sólkerfinu sem samfellu sýnilegra og ósýnilegra heima sem tengjast í goða-jötna samband, orku-efnis samband, samspili hliðstæðu sálfræði- og huglægum þáttum á mannlegri veröld.

Í tengslum við þetta, hefur stjarnlíffræðin í nokkurn tíma tekist á um hugmyndina um „lokaðan“ eða „opinn“ Alheim. Svárið er háð því hversu mikið efni er í geimnum, ósýnilegt og óuppgötvað með núverandi þekkingu. Hver sem niðurstaðan er úr þeirri umræðu þá viðurkenna vísindin tilveru óséðs-, óheyrts- og óáþreifanlegs efni. Að því leyti nálgast þau dulvísindin sem alltaf hafa haldið fram tilveru óbirtanlegs efnis. Ekki það að launspeki þurfi staðfestingu eða höfnun. því skilaboð þeirra standa á eigin verðleikum.

Ef að meginhluti efnis er óséður þá er það einföld niðurstaða að hnöttur á himni er hluti af stærra kerfi heima sem við sjáum ekki en hafa hliðstæðu við okkar og hefur jafnvel einhver samskipti við okkar eigin náttúru. Í Guðspekinni er sýnilega efnið í sólkerfinu talið grófasta samsetningin þessara plánetuanda. Það er líkamar þeirra sem við getum ímyndað okkur eða fundið fyrir en getum ekki séð sálu þeirra. Til að taka skrefið lengra þá hafa þær samskipti hver við aðra alveg eins og menn gera á líkamlegra tenginga. Við deilum hugsunum okkar og tilfinningum og stundum innblásunum eða verðum innblásin af öðrum og verðum þannig hluti af ósýnilegum hlutum sólkerfisins og hjálpum við að byggja upp og hafa áhrif á sýnilega og ósýnilega hluti. Það fellur vel að hugmyndinni um að fljót lífsins sem samanstandur af fjölbreyttum gerðum lífs og tilheyrandi efni flæði um hið mikla sólarlíkama, með aðdráttaraflum segulflæðisins hvers lífs sem og sem lítill hluti heildarinnar. Hluti þessa lífs er í steinaríkinu sem myndar þetta grófa jarðneska efni, en sem okkur finnst erfitt að líta á sem „líf“. Önnur líf hafa þróast inni plönturíkið með sinni miklu fjölbreytni og enn önnur inni dýraríkið og með enn meiri fjölbreytni og að síðustu inni mannríkið. Gegnum allt kerfið sést tengingin í stöðu okkar í líffræðilegri fæðukeðjunni, þar sem við umbreytum og umbyltum efni jarðarinnar og höfum þannig ekki síður áhrif á ótal vitundarþætti. Allt það líf sem færst hefur í gegnum þau tilverustig upp að mannríkinu eru hluti stærri verundar. Það er því ekki skrítið að álykta að við, ein æð lífsins hafi sinn stað í sólkerfinu. Það virðist vera það sem goðsagnirnar gefi til kynna með sínum hætti.

Hin grípandi lýsing í Grímsmálum á hinum tólf heimkynnum goðanna, hver á sínu stað eða sviði er ótrúlega lík því mynstri sem gefið er í *The Secret Doctrine* og útskirt af G. de Purucker í *Fountain-Source of Occultism*. Þar er reynt að tengja hvert goð og samsvarandi hluta af innra lífi plánetu og tengsl þeirra hver við aðra sem hluta af sólkerfisheildinni. Marghliða samskipti tengir hver við annan á hinu himneska sviði og skýrir betur þau flóknu tengsl og

samskipti hinna norrænu goða. Það sama á við í grískum og öðrum fjölgyðingslegum átrúnaði. Þegar launsagnir fullvissa okkur um slík tengsl utan skilningsvita okkar, bæði ofan og neðan okkar „heims“ kemur í hugann hinar fjölmörgu efnistíðnir sem einkenna og mynda heim okkar og sannarlega tilheyrta okkur þó þær séu ofan og neðan sjónsviðs okkar og líklega er tómur geimurinn fullur lífs sem við skynjum ekki. Við getum ekki sannað né afsannað þessar upplýsingar fyrr en við höfum skilið og reynt þá staði eða heimkynni sem þær segja frá. Skilningur eða túlkun á þeim er því einstaklingsbundin. Goðsögn sem vísar til Freyju snýr ekki alltaf að hinni sýnilegri plánetu Venus, né að ósýnilegum öflum hennar sem styðja og snúa sérstaklega að mannkyninu, heldur má vera að það snúi að Venusarþætti okkar eigin plánetu. Í einstökum tilvísunum er ekki hægt að setja fjölbreytileika náttúrunnar mörk, - takmörkin eru á okkar skilningi.

Áhugaverður möguleiki birtist þegar við hugleiðum stjarneldisfræðina sem snýr að hinni víðtæku dreifingu á tvístirnum og vetrarbrautum í Alheiminum. Þau eru mun fjölmennari en einstaka stjörnur í geimnum og í mörgum tilfellum paraðar þannig saman að meðan önnur er að efnisþéttast er hin að efnisléttast, — að missa efni sitt. Í ákveðnum tilvikum er sú fyrri að gleypa þá seinni. Ef við leiðum hugann að kenningum guðspekinnar um sólar og plánetugöð sem draga saman efni til byggingu bústaða sinna meðan goðar í sama kerfi eru í dauðastríði, þá birtist það sem svið sem þróast til skýrari birtingar meðan önnur svið í sama kerfi dragast saman, slík færsla á sviðum í þörun tveggja hnatta gæti birst okkur sem tvístirni.

Án þess að ráða yfir algjörri þekkingu — sem engin fullgreindur maður myndi telldi sig hafa — verðum við að játa að það geti verið tilvera lífs sem við vitum ekki um. Goðsagnir kynna okkur heim fullan af þroskandi vitundarverum í lífsformum þó við skiljum þau ekki til fulls. Fyrir sagnahöfundanna var náttúran ein lifandi heild þar sem stærri og minni kerfi lifðu og höfðu samskipti, hvert og

eitt fyrst og fremst sem vitund sem starfrækti og lífgaði tilheyrandi líkama. Það var auðsýnilega tekið sem sjálfsögðum hlut að annarsskonar efnisheimar samtvinnuðust og jafnvel hefðu samskipti við okkar heim, þó oftast ofar mannlegri vitund. Aðferð þeirra til að lýsa jafn þekktu fyrirbæri og rafsegulmagni gefur okkur vísbendingu um hvernig goðsagnir geymdu slíkar upplýsingar. Það væri áhugavert að skoða hvernig við myndum útskýra þekkingu okkar fyrir eftirlifendum mikilla hamfara og tæknin væri horfin, og hversu þekktanleg hún væri eftir nokkrar endursagnir. Ímyndið ykkur til dæmis hvernig væri að lýsa hvernig rafmagn virkaði — sem auðveldast væri sem samanburð við eldingarveður— og hvernig þær upplýsingar myndu hafa ummyndast á nokkrum kynslóðum. Óhjákvæmilega myndi rísa úr því nýr Indra, Jove, eða Þór sem þeyttist sem þrumubolti um himininn og fljótlega yrði til nýr Olympus eða Ásgarður og öflugar og klárar verur myndu enn á ný fylla himininn.

SKÁLD OG FRÆÐARAR

Í þeirri fjarlægi dögum þegar mannkynið varð fyrst meðvitað um sjálft sig sem hugsandi, vitandi og sérstakt, hafa elstu hefðir verið sammála um að þessi vakning hafi átt sér stað vegna þess að hærri greind, reyndari sálir mannkyns úr enn fjarlægari fortíð, hafi blandast fyrstu mönnum þessa mannkyns. Þessi samúð þeirra gaf okkur ævarandi sýn á veruleikann sem er tenging okkar við hina guðlega grunn lífsins.

Goðsagnirnar eru, ef þær hafa einhverja merkingu fyrir okkur yfirleitt, leiðarvísar til innra ljóss sem lýsti mönnum í greiningu á gott og illt, þegar val er enn ekki til - ljós sem enn var ótendrað í dýpstu vitund okkar. Goðsagnirnar segja okkur af heimum og mönnum sem gengu lífsins veg til að fullkomna okkur og heilagan tilgang mannkynsins. Sögur þeirra eru stundum óskýrar,

hreyfa við okkur og er stundum fyndnar. Þær halda athygli okkar, jafnvel þegar við skiljum þær ekki, gefa vísbendingar, og hvetja okkur til að vekja innsæisgreind okkar og finna sannleikskjarnan sem þær dylja.

Sagnaþulirnir voru meistarar sem sögðu frá án þess að bæta í eða breyta né setja fram skoðanir. Fegurð sagna þeirra liggur í því flugi sem fá hugann til að taka og í sífellt nýrri sýn þar sem glittir ofar við hvern nýjan skilning. Kannski gefur engin goðafræði svo marga lykla að leyndardómum náttúrunnar sem hinar norrænu launsagnir. Nokkrar hreinustu útgáfur af visku Alheimsins kunna að vera í Eddunum þó þær séu minna þekktar en en grísku og rómverskar goðsagnir sem hafa úthynnst í tímans rás. Goðsagnir Miðjarðarhafsins hafa afskræmst svo frá lokun Launhelgaskólanna að almenningur á síðari öldum sér aðeins guðina í þeim endurspegla mannlega galla. Ókunnir og illa útskýrðir varð merking þeirra á myrkum öldum Evrópu enn frekar misskilin og mistúlkuð. Þess vegna hefur fólk tilhneyingu til að líta á allar goðsagnir sem barnalega óra þeirra sem tilbiðja það sem þeir skilja ekki. Ef við hefðum meiri innsýn inn í þau göfug sannindi sem þeim upphaflega ætluð, gætum við auðgað okkar eigin andlega garð. Arfleið norrænu goðsagnanna virðast hafa fundið öruggra skjól í hinu fjarlæga norðri fyrir hina fornu visku.

Enginn veit hversu lengi hinar norrænu sagnir voru sagðar mann fram að manni sem orð af munni áður en þær voru skráðar. Það kann að hafa verið mjög langur tími, kannski frá síðastu siðmenningu sem hafði þekkingu á anda mannsins, uppruna alheimsins og örlögum sem og veg þróunarinna. Höfundar launsagnanna voru eflaust vitrastir meðal manna; hinir norrænu, eins og í fornri menningu Indlanda og annarra landa, þeir settu fram þekkingu sína á taktvísan hátt í vísum svo auðveldar var að leggja á minnið og ástundað þannig gegnum árþúsundir. Sá er lærði og fór með sagnirnar var skáld og það er enn notað. Það er einnig gefið til kynna í Eddunum, að sé sá sem býr yfir visku, andlegri

vitneskju, það er bundið við hugmyndina um mjöðinn, næringu guðanna. Skáldamjöður (ljóðræn mjöður) táknar leyndardóma, visku sem Óðinn, höfðingi hinna skapandi guða sóttist eftir í leit sinni í gegnum svið efnisins – „Jötnaheiminn“

Falið í launsögnum er andlegur sannleikur, rökrétt heimspeki, og einnig vísindalegar staðreyndir. Nýjustu uppgötvanir í vísindum hafa oft reynst vera ómissandi til skilnings á vísindin í goðsögnum. Við gætum aldrei uppgötvað hvernig óþekktar þjóðir í fjarlægri fornöld öðluðust þessa þekkingu nema við viðurkennum að sannleikurinn er eðlisbundinn á greindarstigi lífsins og birtist á jörðu með mannkyninu. Sú forna goðsögn að guðir hafi skapaði mennina „í sinni eigin mynd“ eins og Biblían orðar það og um aldir hafi guðlegir kennarar manna gengið á jörðina með okkur, þjálfað hina nýfæddu greindarvitund til að skilja og vinna með aðferðum náttúrunnar. Í tímans rás, eftir því sem mannkynið öðlaðist þekkingu og reynslu á góðu og illu fyrir sinn frjálsa vilja, hvarf sakleysi þessarra daga. Í stöðugum framgangi efnislegra þátta, fjarlægðist mannkynið guðlegum forfeðrum sínum. Héðan af verðum mannkynið að vinna að frelsun sinni: vitundin verður að læra að þekkja rétt frá röngu og losa sig vísvitandi úr viðum efnisins til að geta náð aftur sess sínum meðal guða.

Uppruni launsagnanna er frá þeim tíma er guðir gengu meðal manna. Það er ekki að undra að efni sagnanna kunni oft að vera okkur framandi, þær eru útkoma ógrynni endursagna þar sem endurminni, misminni og torskilningur sagnamanna litar þær, sem og viðhorf nútímans á hið fyrra. Með núverandi þekkingu okkar og með opnari huga sem smá saman er að koma í stað afturhaldsamra skoðanna á því liðna og þegar við viðurkennum að allar launsagnir endurspeglar sannindi sem vísindauppgötvanir, nýjar stefnur í heimspeki og trúarviðhorfum bregða birtu á, verður það auðveldara að sjá sömu náttúrulegu sannindin í öðrum kerfum.

Orðið *Edda* merki "langamma" og getur einnig merkt "Heimsmóðir." Orðið er sennilega upprunnið frá *veda*, hinum Hinduisku ritum eða hinum leyndu *vidya* (þekking, frá *vid*, að vita, að skilja), einnig skilt *wissen*, í þýsku, *veta* í sænsku og *wit* í fornensku — allt orð sem þýða „að vita“. *Skáld* voru virt fyrir þekkingu sína og jafnvel á víkingatímanum var *drott* (druid) álitinn sá er byggir yfir guðlegri vísu. (Seinna var orðið notað fyrir hugrakka og göfuga foringja, stríðskonunga, sem féll vel að víkingatímanum. Þessi víska, eða *Edda* var skáldunum inblásin sem ferðuðust á milli þorpa og bæja sem lágu í hinum mörgu vikum sem einkenna strandlengju Skandinávíu og orðið *víkingur* er dregið af.

Með allri sanngirni verður að geta þess að Víkingar sem gjarnan eru sagðir hafa verið grófir og einfaldir, skelft alla Evrópu með grimmd sinni og sannarlega fundu Ameríku löngu undan Kólumbusi, höfðu ríka hefð fyrir heiðri og ríkt siðferði. Margir þeirra voru sagðir hafa haldið svo rík agagildi að fáir nútímamenn gætu lifað eftir. Kaupmenn sem áttu á hættu að verða fyrir árásum sjóræningja á þessum tíma réðu gjarnan víkinga sér til verndar. Þessir norðanmenn sem þekktir voru fyrir hraustleika og hugprýði buðu fram vopnaða vernd og urðu einskonar trygging fyrir meginlandið. (Þeir, víkingar, urðu m.a. lífverðir keisara Byzantium frá níundu og frá á tólftu öld.) Engin vafi er á því að einhverjir á meðal þeirra féllu í freistni að fara í ránsferðir, en það væri einföldun að fella alla norðanmenn í þann flokk því menning þeirra hafði áhrif í margar aldir. Lög þeirra og þjóðfélagsskipan er þekkt þar sem þeir námu land og settust að,- hin frægu *Danalög* — og Ísland varð fyrir þúsund árum hið upprunalega heimkynni þingræðisins og elsta þekhta dómskerfi sem skipað var jafningum. En þetta var útúrdúr frá efninu.

Í munnlegri geymd sagnanna má efast um að viskan sem falin var í söngvunum og sögunum hafi alltaf verið skáldum og sögumönnum fullkomlega ljós, og þeir hafi á stundum bætt við efnið einhverjum skreytingum til að geðjast áheyrendum

sínum, eða sleppt að segja frá einhverjum sögum sem ekki voru eins vinsælar. Gera má ráð fyrir mannlegum veikleikum í munnlegri geymd þar sem við höfum enga hugmynd um hversu langt aftur í tímann þær höfðu verið sagðar. Við vitum að Sæmundur Fróði (1057-1133 A.D.), hafði opnað skóla í Odda eftir að hann lauk námi í Svartaskóla í Frakklandi og þar í Odda er talið að hann hafi ritað niður hina Eldri Eddu, eða Ljóða Eddu. Yngri Edda er tileinkuð Snorra Sturlusyni (1178-1241), en hann hafði verið í námi í Odda hjá sonarsyni Sæmundar Fróða og þar hafi hann kynnst sögnunum. Flestum sögnunum, þar á meðal nokkrum sem ekki voru í Eldri Eddu endursagði hann í óbundnu máli. Mörgum fræðimönnum finnst auðveldar að skilja efnið hjá Snorra en í kvæðum/ljóðum Sæmundar Eddu.

Í inngangi að *Corpus Poeticum Boreale, the Poetry of the Old Northern Tongue* (1883), eftir G. Vigfusson og F. York Powell, benda þeir á að mikið af sögnunum í óbundnu máli úr eldri sagnakvæðunum, sé annað hvort ekki að finna í kvæðunum sem hafa varðveist eða eru mjög sundurlaus og í hlutum. Niðurstaða þeirra er að efnið í Snorra Eddu, hvort það er frá Snorra sjálfum eða öðrum sé úr heilstæðari frumheimildum sem ekki eru til annarsstaðar. Þessir tveir fræðimenn vísa til hluta úr Völuspá í einni óbundinni útgáfu sem, „ruglingslega, óskipuleg brot og vísulínum ruglað í röð, eins og kvæðavísunum hafi verið hrist saman í flösku“ (p. xcvi); þeir komast að einna líklegustu niðurstöðunni, sem sé að eftir að vísdómurinn hafi verið settur fram upprunalega af höfundum sem sögn eða kvæði hafi „lokið tímabili samningu þeirra og tímabil sagnamanna, endurgerða og endursagna tekið við og við séum heppin að fá þær á bók áður en tímabil afskiptaleysis og hnignunar tók við þó efnið hafi að einhverju leyti glatast.“ (p. xcvi).

Árið 1890 gaf sænski fræðimaðurinn Fredrik Sander út verk sitt *Rigveda-Edda*, þar sem hann rakti germanskar hefðir til hinna fornu Aría menningar. Rannsóknirnar sannfærðu hann um að hinar norrænu launsagnir séu upprunnar

frá Indlandi hinu forna og varðveiti hindúískar launsagnir mun betur en hinar grísku og rómversku sem séu mjög afbakaðar. Max Muller áleit hinsvegar að efni Eddunar væri eldra en Vedaritin, aðrir fræðimenn, m.a. Sven Grundtvig, álíta efni norrænu sagnanna upprunnið frá því snemma á járnöld, enn aðrir álíta efnið frá því í byrjun kristni. Hver sem aldur sagnanna er, þá er innhald þeirra í samræmi við elstu sagnir annarstaðar í heiminum, sem sýnir að þær eiga allar einn og sameiginlegan uppruna þekkingar sem var sameign mannkynsins fyrir ævalöngu, eða hver þessara menninga reis upp sjálfstætt og einangruð með sameiginleg líkindi, — það er þó kenning sem ekki gengur auðveldlega upp. En líkindin eru meiri á að sagnirnar hafi einn uppruna og breiðst út og hægt sé að finna í einhverju formi í öllum hornum heimsins.

Þessi rannsókn styðst næstum eingöngu við Sæmundar Eddu af tveim ástæðum. Í fyrsta lagi vegna hversu mikið efni sem hún innheldur, jafnvel í tiltölulega fáum sögnum ásamt þeirri vissu að jafnvel þó þær séu stytтар og ekki í fullri lengd þá hafi þær hafið verið sem minnst breyttar. Þó innihald þessarar sagna sé minna en upphaflega var, er líklegt að það hafi ekki verið bætt við þær af öðrum höfundum. Hin ástæðan fyrir vali okkar er að efni hinar Eldri Eddu er betur þekkt hjá Theósófistum. Mörg sannindi sem þær innihalda hafa ekki verið uppgötvuð né haldið fram af trúarástæðum, enda efnið talið heiðið. En í seinni tíð hafa nýjustu vísindarannsóknir varpað ljósi á ýmis sannindi á óvæntan hátt.

Samtími okkar er mun frjálslýndari en nokkur annar sögulegur tími. Þegar kristnin var að breiðast yfir Evrópu eyddu öfgamenn hinnar nýju trúar öllum merkjum og menjum eldri átrúnaðar og myrtu alla þá sem héldu í gömlu átrúnaðarsiðina. Heiðingjar norðurlandanna sem voru vanir gestrisni og algjöru umburðalyndi í trúmálum og voru vammlausir fyrir þessum ágangi, þeim var ýmist snúið vegna ákvarðanna konunga sinna sem sáu stjórnmálaleg tækifæri í að snúa þjóðum sínum til nýrrar trúar áður en þeir fengu rönd við reist eða ella velja dauðann. Þannig féllu þeir undir áhrif Páfans í Róm sem krafðist notkunar

á latínu og kristnum guðspjöllum í stað innlendrar tungu og rita. Hin norrænu trúarbrögð urðu fljótlega blanda af kristni og hnignandi heiðni. Aðeins á hinu afskipta Íslandi þar sem áhrif yfirstjórnar kirkjunnar að prestum og almenningi var takmarkaður sökum fjarlægða varð yfirgangur öfganna ekki eins mikill. Jafnvel hinir kristnu prestar hunsuðu hinar nýju reglur — svo sem hreinlífi — og héldu í siði forfeðra sinna að nota eigin tungu og héldu áfram að segja börnum sínum hinar fornu sögur og kvæði. Þannig lifði Sæmundur Fróði og skrifaði niður kvæði hinnar Eldri Eddu og varðveitti þannig hinn háttbundnu framsetningu kvæðanna sem vakti innsæi hlustandans. Snorri lagði seinna meiri áherslu á knappan texta og sagnir sem fjölluðu sérstaklega um kynþætti mannsins og þróun þeirra. Þessar norrænu launsagnir hafa skapað ótölulegan fjölda þjóðsagna og æfintýra sem aftur hafa tekið á sig myndir, allt frá vöggusöng til ópera, eftir ýmsa höfunda svo sem Gæsamömmu, Wagner og Grímsbræður.

Af öllum þeim fjölmörgu útgáfum af alheimslegri visku í guðspjöllum, sögum, kenningum og trúarvitnisburðum, brennur hvert nýtt ljós sem tendrað er aðeins svo lengi sem það gefur aðdáendum sínum mikilvæg sannindi. Fyrr eða síðar dregur á áhrifunum, t.d. þegar sett er upp stofnun til að varðveita skilaboðin og tekur forræði yfir þeim og brenglar þau. Eftir það er áherslan á grímuna, — aðferðir og siði — en kjarnanum sleppt. Mistúlkun, misskilningur og hjátrú í stað innblásturs og hin helga þekking er aftur gleymd. Verur launsagnanna sem táknuðu hin miklu náttúrulögmál Alheimsins urðu perusónugerð sem goðar og hetjur og gerðir þeirra sýndust óútreiknanlegar vegna skorts á þeim vísdomi sem í upphafi fylgdi, en var nú einungis merkingalaus orð — það eina sem eftir stóð af sambandi manni við þau háu öfl sem stjórna sólkerfinu.

En launsögnin lifir. Því það er hin eilífi leyndardómur, hinn eilífi sannleikskjarni klæddur í ótal búninga sem hafa innblásið manninum gegnum aldirnar. Í öllum löndum hafa þeir verið til sem með hugrekki hafa leitað inná sálarsviðin og

komið með til baka með döggi frá hinum óþrjótandi sannleiksbrunni. Þessir afkomendur hinna fyrstu launsagnahöfundu eru hin svonefndu *skáld*, skáld og sjáendur sem hafa haldið opnu sambandi manna og goða. Þeir hafa fært okkur þá eilífu visku gegnum aldirnar svo við hin getum baðað okkur í "goðagaldri" sem rís djúpt innra með okkur í óljósri minningu um leyndan trúnað. Raddir sögumannanna munu aldrei þagna, því þeir óma tóna eilífðarinnar. Þeir höfða til ódauðleika okkar, jafnvel þó hið dauðlega sjálf okkar hæðist eins og Loki gerir þegar hann kemur óboðinn og óundirbúinn í veislu goðanna. (5)

Tilvísanir:

1. Sænska: *vingvagn, fjaderblad*; Sanskrit: *vimana*.
2. Quasi-stellar objects, venjulega kallaðir quasars.
3. Michael Zeilik, *Astronomy: The Evolving Universe*, 1979 ed., p. 501.
4. *Líða*. Að líða eða *hlið*, skipa, eða til hliðar. Með tilvísun í "hillu" er gefið í skín að goðaverur séu við hlið okkur, eða öllu heldur, "þjást" eða "líða með" — líkt og í latínu *compassion* og grísku *sympathy* frá *pathein*, að þjást, að þrauka, í merkingunni að bera byrði fyrir.
5. Cf. Hæðni Loka, p. 214.